

SVENSKA
FORNMINNESFÖRENINGENS
TIDSKRIFT.

ELFTE BANDET.

3:e häftet.

INNEHÅLL:

	Sid.
Svenska Fornminnesföreningens tionde allmänna möte i Vadstena den 19—21 augusti 1901. Med 6 fig. . . .	255.
MONTELIUS, OSCAR, Huru vi kunna veta något om Sverige på Moses tid	302.
JANSE, OTTO, Om forna takkonstruktioner i några Östgöta-kyrkor. Med 5 fig.	313.
ARNE, TURE J:SON, Huru gammal är ristningen å Häggebystenen? Med 9 fig.	321.
NORDLANDER, JOHAN, Några notiser om »Jemptelandz Lappemark»	327.
DJURKLOU, G., Hvem var »Staffan stalledräng»? Med 3 fig.	335.

Huru gammal är ristningen å Häggebystenen?

Af

Ture J:son Arne.

I en af salarna i Statens historiska museum finnes uppställd en större med bilder försedd sandstensplatta, hvilken för en del år sedan flyttades dit från kyrkan i Häggeby socken, Uppland. Redan tidigt väckte den på sin gamla plats fornforskarens uppmärksamhet. Den med ett skepp ristade sidan, som länge var den enda tillgängliga, aftecknades först af Buræus och förekommer sedan hos Peringsköld. Genom baron H. von Essens försorg blef stenen upprest ur sitt liggande läge, och man fick då se, att äfven på baksidan fanns en ristning, föreställande två mot hvarandra vända djur samt bakom hvardera af dessa en mansfigur. George Stephens framkastade den förmodan, att vi här hade afbildad en hingststrid, en sport, som omtalas i de isländska sagorna. Detta kan ju vara möjligt, ehuru det icke är mycket, som tyder på, att vi framför oss ha ett par hästar, och ännu mindre hingstar.

I fråga om ristningens ålder anmärker Stephens i »The old-northern runic monuments» I, sid. 190: »Hela ristningen är märkvärdigt barbarisk och tillhör tydligen den hjälplösa figurristning, som fortfor långt in i den äldre järnåldern.» Och längre ned säger han: »Den råa stilen å båda sidor pekar med bestämdhet på i det närmaste slutet af den äldre järnåldern, t. ex. det femte århundradet.» Till samma resultat kommer han genom att jämföra det å stenen ristade skeppet med det i Nydams mosse funna, hvilket dock är något äldre. Det tycks emellertid vara mest på grund af ett allmänt intryck utan några angifna bevis, som Stephens för stenen till ungefär 5:e århundradet e. Kr. Enligt min tanke har han likväl gissat ganska rätt.

Dybeck anser stenen vara samtidig med våra yngre runstenar. På tal om Hägebysten i folioupplagan af »Runa» 1865, sid. 57 säger han: »— — — — kan jag dock, ifråga om förevarande ristningars ålder icke neka mig att anmärka den ostridiga likheten i det ytterst ovanliga ristsättet, som förefinnes mellan desse och ristningen på en af Sigtunastenerna (Sveriges Runurkunder II, 189), en likhet, hvilken äfven tör kunna spåras å den thyvärr mycket förnötta Enhörnastenen, äfven en bildsten (Svenska Runurkunder I,



Fig. 1. Hägebysten.

30). Jag dristar tro, att detta ristsätt, mycket olika såväl hållristningarnas som de urnordiska runstenarnas och beskrifvet i Runurkunder II, sid. 21 icke är urgammalt.» Vill man nu veta, hvori detta egendomliga ristsätt består, får man den ganska magra upplysningen, att ristningen icke är inhuggen utan utförd på annat sätt, en del punkter t. ex. genom borrhning. För öfrigt erbjuda de af Dybeck citerade runstenarna föga likhet med Hägebysten. Sigtunastenen är en vanlig runsten med slinga och kors. Runslingan återfinnes äfven hos Enhörnastenen, hvilken dock därjämte

har en mansfigur, som sätter en yxa i hufvudet på ett typiskt fyrfota runstensdjur. Dybecks åsikt om åldern tyckes därför sväfvatämligen fritt i luften. Vi äga för öfrigt flera runstenar från vikingatiden och senare, försedda med hästfigurer (t. ex. Dybeck i Sverikes Runurkunder I, 137 från Balingstads s:n och 78 från Arnö s:n samt å Sigurds-ristningen på Ramsundsberget), men dessa figurer erbjuda ej någon likhet med Häggebystenens djur. Vanligen ha de låren upprullade i en kort spiral. Öfriga fyrfotadjur å runstenar, de må nu föreställa hvad som helst, äro starkt stiliserade, ha spiralförmade lår, nacketopp, tillbakarullad svans etc., allt kännetecken, som äro

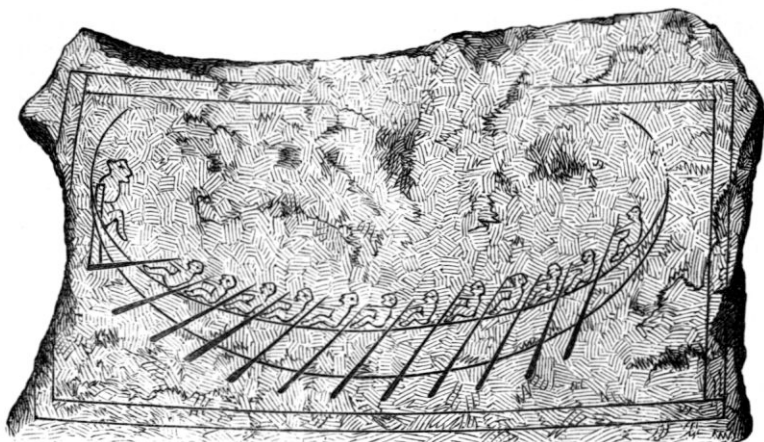


Fig. 2. Häggebystenen.

utmärkande för en stil, helt annan än Häggebystenens. Att man, om man ville, äfven kunde återge ett djur rätt naturalistiskt, visar hästen å Skokloster-stenen (Dybeck, Sverikes Runurkunder I, 34).

I ristningen å Häggebystenen torde vi ha att göra, ej med ett klumpigt försök att afbildade naturliga föremål,¹ utan med en jämförelsevis utvecklad stil, som eljes användes inom trä- och metalltekniken.

¹ Huru ett sådant försök utföll under denna tid, visar hästfiguren å den med äldre runskrift försedda stenen från Møjebro i Uppland. Denna är jämförelsevis väl utförd, och ingen skulle råka i tvifvelsmål om, att figuren verkligen föreställer en häst, äfven om ryttaren saknades. Enligt doc. O. von Friesen lägger språket i runskriften intet hinder i vägen för att datera denna sten till tiden omkring år 500 e. Kr.



Fig. 3. *Mjebrostenen.*
(Midtpartiet.)

ut som i Östergötland, Södermanland och Värmland, hvarför de ej torde ha varit obekanta för en uppländsk ristare.

Hvari bestå då likheterna mellan Häggebystenens djurfigurer och brakteaternas?



Fig. 4. Gotland.



Fig. 5. Skåne(?).

Se vi till en början på hufvudet, så är dettas form nästan identiskt lika å stenen och å brakteaterna. Samma skarpt markerade mun med mer eller mindre öppna käftar och samma gränslinje mot halsen. Ur munnen på åtskilliga brakteatdjur hänger tungan långt ut liksom på dessa »hästar», fastän den ej är upprullad i spiral, hvartill ansatser likvisst ej saknas. Att beakta är framför allt »öronens» form. De bilda såväl på denna sten som å brakteaterna en sammanhängande halfmåne, här med utdragna spetsar, å brak-

¹ B. Salin, *De nordiska guldbrakteaterna*, i *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige* XIV: 2.

teaterna ofta med ansvallningar ytterst. Å brakteaterna uppfattas dessa öron merendels som horn.

Den framskjutande bringan, »kräfstinnheten», som Dybeck kallar det, förekommer äfven å brakteatdjur.

De klufna fötterna äro likaledes synnerligen vanliga å brakteaterna.



Fig. 6. Fyen(?).



Fig. 7. Skåne.

Låren äro här tecknade på ett sätt, som ej är det vanliga å brakteaterna, men likväl förekommer.

Den breda hästsvansen, hvilken tillsammans med hornen kom Japetus Steenstrup att tolka brakteatdjuren som yak-oxar, förekommer äfven på Häggebystenen.

Äfven mansfigurerna å denna sten erbjuda vissa likheter med



Fig. 8. Norge.



Fig. 9. Själland.

brakteaternas. De dubbla strecken öfver midjan, hvilka tyckas liksom klyfva mannen i två delar, men som tydligen skola föreställa ett bälte, ses äfven på brakteater. Å en dylik (fig. 8) synes en ridande mansfigur med bälte och tjocka vador. Med denna figur kan äfven jämföras ryttaren å Möjebrostenen (fig. 3), som också har det karakteristiska bältet, här dock med 3 tvärstreck, liksom

brakteaternas bälten stundom ha 3 punkter (fig. 9). Redan George Stephens har i fråga om bältet påpekat likheten mellan Hägebysten och Krogstadstenen i Uppland, den senare med äldre runor. Att märka är slutligen, hurusom kroppen, såväl å Hägebysten som å brakteaternas »springande man», framställes en face, med hufvud och ben i profil.

Med anledning af det nu sagda anser jag det ganska antagligt, att ristaren af Hägebysten lefvat under brakteattiden och vid sin bildframställning varit i rätt hög grad bunden af de former för återgifvande af djur och människor, som då voro gängse, särskildt inom brakteatfabrikationen. Guldbrakteaterna dateras såväl af Montelius som Salin till 400- och 500-talen. Gruppen »mänskohufvud öfver ett fyrfotadjur», hvilken här i främsta rummet framdragits till jämförelse, hör enligt Salins undersökningar hvarken till de äldre eller de yngsta formerna. Den torde därför inta en mellanställning och kunna dateras till omkring år 500. Det är då antagligt, att äfven Hägebystenens ristning förskrifver sig från samma tid.

Fig. 4 och 7 äro återgifna efter fig. 55 och 62 i Salin: De nordiska guldbrakteaterna; fig. 5, 6, 8 och 9 efter figurer i Atlas for nordisk oldkyndighed, Kphn 1857.